

Ideetje misschien...?

**Praktische opdracht met
behulp van historische romans**

ELLEN EVERTS-SWEERS

Spiegels van de tijd

"We hadden eigenlijk nooit de sfeer gevoeld van de afschuwelijke dingen die er gebeurd zijn in de Tweede Wereldoorlog. Maar doordat we dit boek hebben gelezen, zijn we een stuk wijzer geworden."

Als lezen je passie is en als het vak geschiedenis 'het verhaal over mensen in het verleden' is, wat ligt dan meer voor de hand om leerlingen daarmee kennis te willen laten maken?

Als hartstochtelijk lezer verwijs ik mijn leerlingen graag naar romans over uiteenlopende geschiedenisonderwerpen. Een boek geeft je immers de mogelijkheid om in de huid van de mensen uit een andere tijd te kruipen; je mag met hun ogen kijken, meevoelen, meedenken.

Als ik een leestip geef, hoop ik dat misschien één leerling naar de bibliotheek rent en het boek leent. Maar de realiteit lijkt vaak anders. Een puber leest uit eigen beweging toch geen behoorlijk boek?

Toen we met de geschiedenissectie op zoek waren naar een nieuwe invulling van de praktische opdrachten voor 4 vwo, besloot ik de leerlingen toch deelgenoot te maken van mijn passie. Ze zouden in groepjes onderzoeken hoe de historische wer-

kelijkheid zich verhoudt tot de historische fictie van een boek. Het PTA gaf verder de randvoorwaarden: alleen onderwerpen uit de twintigste eeuw en er was zes weken tijd voor.

Boekenkeuze

Ik koos ervoor om zelf een boekenlijst samen te stellen, waaruit de leerlingen een boek toegewezen zouden krijgen. Ik vreesde dat er anders teveel tijd en organisatie in het kiezen zou gaan zitten. Deze tijd konden de leerlingen beter gebruiken om te lezen, te analyseren, te vergelijken en het verslag te schrijven. 'Zware' literatuur en 'dikke pillen' als *Dr. Zhivago* van Boris Pasternak, *Bericht aan de Rattenkoning* van Mulisch en Celine's *Reis naar het einde van de Nacht* werden al snel van de lijst geschrapt.

Al zoekende ontstonden er criteria waaraan de boeken moesten voldoen. Ze moesten over een onderwerp gaan dat representatief was en van historisch belang voor de twin-

tigste eeuw. Het onderwerp moest concreet aan de orde komen. Met andere woorden in de boeken mocht een oorlog of een andere historische gebeurtenis niet slechts zijdelings behandeld worden. Zo vond ik bijvoorbeeld *In ongenade* van J.M. Coetzee, dat vooral over de post-apartheidsproblematiek in Zuid-Afrika gaat, niet geschikt omdat een zestienjarige zich blind zal staren op de relatie die de hoofdpersoon aangaat met een (te) jonge vrouw. Boeken die meerdere historische onderwerpen of tijdvakken behandelen heb ik ook geschrapt. Deze afbakening stelde leerlingen in de gelegenheid om meer de diepte in te gaan. Zij bleken zich door de beperking tot één historisch thema minder te verliezen in een algemene beschrijving van een groot aantal historische onderwerpen. *De aanslag* van Harry Mulisch is zo'n boek met meer thema's. Het bestrijkt de periode van 1945 tot 1981 en de leerlingen hadden veel moeite om het historisch onderwerp te bepalen.

Ellen Everts-Sweers is docente geschiedenis op het Olympus College in Arnhem.

4 Vwo leerlingen met de resultaten van hun boekenonderzoek.

Verder moesten de boeken passen bij het niveau (4 vwo) en de leeftijd (15-16 jaar) van de leerlingen. Het accent moest liggen op historische romans voor volwassenen, niet op jeugdromans. Van 4-vwo leerlingen mag verwacht worden dat ze de overstap naar literatuur voor volwassenen al gemaakt hebben. Bij voorkeur is de hoofdpersoon in het boek niet al te oud, liefst van dezelfde leeftijd als de leerlingen.

Uiteindelijk werd de lijst met boektitels nogal beperkt: veel Tweede Wereldoorlog en weinig andere continenten dan Europa. De zoektocht kon niet al te lang duren, want de eerste les stond voor de deur. Omdat de leerlingen in groepjes van vier aan het boek zouden werken, waren zeven à acht boeken per klas genoeg.

De drie vwo-4 klassen van het Olympus College in Arnhem konden uiteindelijk met de volgende titels aan de slag:

- over de gevolgen van de Eerste Wereldoorlog
E.M. Remarque, *All quiet on the western front*, 1929.
- over een aspect van de Tweede Wereldoorlog
een versie van de dagboeken van Anne Frank
Marga Minco, *Het bittere kruid*, 1957
Marga Minco, *De glazen brug*, 1986
Harry Mulisch, *Het stenen bruidsbed*, 1959

- Harry Mulisch, *De aanslag*, 1982
F. Uhlman, *Reünie*, 1978
Theun de Vries, *Het meisje met het rode haar*, 1956
Heinrich Böll, *De engel zweeg*, 1993,
Jeroen Brouwers, *Bezonken Rood*, 1981
– Nederlands-Indië
Hella Haasse, *Oeroeg*, 1948.
– over de dekolonisatie van Belgisch Kongo
M. Heylen, *Kongo*, 1997.
– over de Sovjetunie vanaf de jaren zestig en de oorlog met Afghanistan
A. Makine, *Bekentenis van een afvallige vaandeldrager*, 1997.
– Zuid-Afrika
G. Slovo, *Rood Stof*, 2001.
– over Iran
Betty Mahmoody, *In een sluier gevangen*, 1999.
– over de oorlog in voormalig Joegoslavië
Het dagboek van Zlata Filipovic, 1993.

De inschatting dat Heinrich Böll te moeilijk zou zijn, bleek te kloppen. De symboliek in het boek was iets te hoog gegrepen voor 4 vwo en er was erg weinig informatie te vinden over Keulen in de weken kort na de capitulatie.

Toch hebben de vier dames die met het boek van Böll aan dit onderwerp gewerkt hebben, zich er dapper doorheen geploegd. Het resultaat was een prima werkstuk.

De opdracht

De opdracht zoals te zien in de bijlage is een bijgestelde versie, maar verschilt niet veel van de opdracht zoals de leerlingen die najaar 2002 onder ogen kregen.

Om te voorkomen dat de leerlingen vast zouden lopen, is de opdracht heel gestructureerd van opzet. De leerlingen mochten de groepjes zelf samenstellen en verdelen in een 'historisch' en een 'lees' team. Deze splitsing van de groep had als voordeel dat iedereen de eerste opdrachten naar eigen voorkeur kon maken. Bij de koppeling van boek en historisch onderwerp, de zogenoemde 'analyse', moesten de koppelen weer bij elkaar gestoken worden om alle informatie tot één geheel te smeden. Bovendien kon ik op deze manier de teams eventueel apart beoordelen als zou blijken dat één van beide er met de pet naar gooide.

Om eventuele beginnersfouten uit deze PO te kunnen halen voor een volgende keer, heb ik de leerlingen gevraagd ook enkele vragen te beantwoorden over de opdracht, de samenwerking van de groepjes en mijn rol als docent in het geheel. Om de leerlingen aan te zetten ook deze reflectie serieus aan te pakken, worden er een aantal punten aan toegekend. De antwoorden op de samenwerking zijn daardoor wel erg rooskleurig geworden, – alle groepen gaven aan geweldig samengewerkt te hebben –,

hoewel ik tijdens de lessen toch andere geluiden gehoord meende te hebben.

De antwoorden op de vraag wat ze van de opdracht en mijn rol als docent vonden, hebben geholpen bij het maken van de herziene opdracht die bij dit artikel is afgedrukt.

De lessen

De eerste, inleidende les was uiteraard cruciaal. De leerlingen moesten geprikkeld worden, nieuwsgierig gemaakt en enthousiast om te beginnen. Alle vooroordelen van leerlingen over het vak geschiedenis, die ik maar kon bedenken, heb ik uit de kast gehaald: het is zo saai, het zijn vooral jaartallen en feiten, het is zinloos, want te lang geleden. Bijval kreeg ik, maar ook aandacht.

Vervolgens heb ik een oplossing aangereikt: de historische roman als levende geschiedenis, en ze bleven aandachtig luisteren. Omdat ze zelf ook titels van boeken konden noemen waarbij ze dat verleden hadden geproefd, gezien of gevoeld, werd het een gezamenlijk plan. Ze accepteerden de opzet en vormden al snel groepjes waarna boektitels en onderwerpen konden worden verdeeld. Dat verdelen van titels en onderwerpen heb ik met behulp van het hoge hoofdprincipe gedaan om te voorkomen dat daar discussie over zou ontstaan. Groepjes die echt niet uit de voeten konden met hun onderwerp of boek mochten – onder voorbehoud – zelf een boektitel aandragen, maar zelfs de vier kerels die het dagboek van Zlata Filipovic uit de hoed hadden getoverd, zijn daarmee manmoedig aan de slag gegaan.

Als eerste onderwerp in de les stond de keuze van hoofd- en deelvragen op het programma. Alle hoofdstukken braaf en alles leek helemaal duidelijk tot ik na een week de plannen van aanpak onder ogen kreeg, waarvan er één als hoofdvraag had: "Wat was de Holocaust?"

Er is toen nog een les aan gewijd waarin ik heb verteld dat het belangrijk is om de onderzoeksvraag zo scherp mogelijk te stellen. In de herziene plannen van aanpak bleek dat deze les wel aangekomen

was. Het Holocaust-groepje bijvoorbeeld kwam met de hoofdvraag: 'Op welke manier is de jodenvervolgeling verlopen in Amsterdam van 14 juni 1942 tot 1 augustus 1944?' Ook bleek het noodzakelijk om de leerlingen regelmatig aan te sporen het boek daadwerkelijk te lezen. Niet dat er zoveel onwil was, maar het vergde veel meer tijd dan zij (en ik) hadden verwacht.

Na nog een les over bronnen en de waardering ervan en het nut van annotatie, ging de laatste les over vormgeving. Mijn ontroering was groot toen bij het nakijken bleek dat een aantal groepjes inderdaad keurig had geannoteerd!

De zes weken (twaalf contacturen) zijn ruim voldoende gebleken voor deze opdracht, met alle tijd om de (deel)lessen te geven en af en toe gezamenlijk naar de mediatheek te gaan.

Boeken zoeken

Ik wil nog een paar opmerkingen maken over de te gebruiken boeken. Hét middel om de ideale boekenlijst te creëren voor zo'n opdracht is om van nu af aan de boeken die je gelezen hebt en die voldoen aan bovengenoemde criteria op een lijstje te zetten. Want het is absoluut nodig om de boeken die je wilt gebruiken, ook daadwerkelijk gelezen te hebben. Bovendien moet je thuis zijn in het historische onderwerp van het boek, anders wordt het begeleiden beperkt tot weinig inhoudelijke algemeenheden en het nakijkwerk een echte kluit.

Waar je dus eerst moet gaan zoeken is in je geheugen en je boekenkast. Ik heb ook een aantal titels kunnen halen uit schoolmethodes over literatuurgeschiedenis. Hierin worden titels in de tijd gezet en iets over de inhoud verteld.

De bibliotheek is de volgende plek om te zoeken. Je maakt een lijst met onderwerpen die je aan de orde wilt laten komen en je zoekt vervolgens op trefwoord. Als het enigszins meezit is het boek aanwezig en kun je het bekijken op omvang, onderwerp en alle andere beperkingen waar je rekening mee wilt houden.

Literatuur en website

Voor het bronnenonderzoek door de leerlingen:
het artikel 'Beter vragen maken met flappen aan de muur' van Chris Keuken in *Kleio* nr.4 (jg.39) juni 1998, 38-42.

Voor het uitzoeken van geschikte literatuur:

H.J.M.F. Lodewick e.a., *Literatuurgeschiedenis en bloemlezing* (Den Bosch 1985).

T. Smulders, 'Literatuur in Noord- en Zuid-Nederland vanaf 1880' in: *Script* (Den Bosch ...)

L.G. Dalhuisen en J.G. Toebes, *Geschiedenis op school deel 2. Werkvormen en media* (Groningen 1983) H.16, 'Historische (jeugd)literatuur, 108-129.

R. Kraijenveld, *Lessen en leeslijsten*.

Praktische voorbereidingen op het lezen voor de lijst (Groningen 1989).

A. Moerkerken van der Meulen en H. Spelbrink (red.), *De wereld van het Kinderboek* (Groningen 1982).

en verder:

<http://histoforum.digischool.nl/ict/historomans.htm>

Ook op internet zijn lange lijsten van romans te vinden over historische onderwerpen. Het probleem is dat er meestal alleen maar titels worden vermeld, en dat je toch weer naar de bibliotheek moet om te kijken (en te voelen) of die specifieke titel wat is voor de opdracht. Leuker is het om al je vrienden en kennissen, collega's en familieleden te vragen naar boektitels over een historisch thema. De meesten vinden het erg leuk om mee te denken en komen met aardige titels op de proppen, of ze dragen thema's aan die naar hun mening absoluut niet mogen ontbreken.

Tot slot

Het idee om de leerlingen op deze manier met geschiedenis bezig te laten zijn is voor alle partijen geslaagd gebleken. De meeste groepen hebben met veel enthousiasme aan de opdracht gewerkt. Er was zelfs een groep die met de uitgeverij heeft gecorrespondeerd om aan informatie over de schrijver te komen en zodoende de standplaatsgebondenheid te kunnen bepalen. Wat wil een geschiedenisdocent nog meer?

Handleiding voor de docent

Vorbereiding

Bepaal welke boeken en onderwerpen je aan de orde wilt laten komen.

Kies boeken en onderwerpen uit:

- Die je als docent aardig vindt.
- Waar je een en ander van afweet.
- Waar gemakkelijk wat over te vinden is door de leerlingen.
- Die gaan over een concreet historisch onderwerp.

Kopieer de opdracht voor alle leerlingen.

Reserveer studieboeken in de mediathèque per onderwerp en zorg voor toestemmingskaartjes voor het internet. Lees alle boeken.

Verdiep je in de historische materie.

Start van de Praktische Opdracht

Inleidende les

Laat de leerlingen zelf groepjes maken; maximaal 5 in een groep, liever 4 per groep.

Laat de groepen historische- en leesteam vormen.

Verdeel de boeken en onderwerpen door middel van loting.

Deel het 'Opdracht- en beoordelingsformulier' uit en lees het samen met de klas door of laat ze het zelf lezen en in de groep bespreken.

Daarna

Hoofd- en deelvragen maken.

Controleer of de hoofd- en deelvragen duidelijk is geweest voor iedereen.

Neem na een week de voorlopige plannen in en kijk ze na.

De leerlingen mogen pas werkelijk gaan onderzoeken als het plan van aanpak voldoende is.

Loop elke les bij iedere groep langs om te kijken of er problemen zijn met het onderzoek of met de samenwerking en probeer – niet te veel – te helpen.

Geef de lessen over bronnen en vormgeving niet te vroeg in het proces, anders werkt het alleen maar verwarrend voor de leerlingen.

Praktische opdracht

Thema's uit de

Opdracht- en Beoordelingsformulier

Bij deze praktische opdracht ga je een historische roman als bron bekijken. Zo kun je meer inzicht krijgen in een historisch onderwerp uit de twintigste eeuw. De titel van het boek en het historische onderwerp krijg je in de klas door loting. Een groep die zelf een geschikt historische onderwerp én een boektitel weet aan te dragen mag dat aan de docent doorgeven.

Op dit formulier vind je informatie over de werkwijze en de wijze van beoordelen.

Lees het individueel helemaal door. Bepaal met je groep of het voor iedereen duidelijk is wat er moet gebeuren. Lukt dat niet vraag dan de docent om uitleg.

De werkverdeling - Vorm een historisch team en een leesteam. Het historische team onderzoekt de historische periode, het leesteam onderzoekt het boek en de schrijver. De analyse en de reflectie moeten door de hele groep worden gedaan. Maak een planning en spreek af wanneer je eventueel samen zult gaan werken buiten de lessen om.

Het voorlopig plan van aanpak - Maak een voorlopig plan van aanpak waarin de volgende zaken aan de orde komen:

1. De werkverdeling: wie vormen het historische team, en wie het leesteam.
2. Hoofd- en deelvragen van het historische team en het leesteam: formuleer vragen aan de hand waarvan je het onderzoek

wilt gaan uitvoeren. Beperk je door middel van wie/wat, wanneer, waar. (Dit komt aan de orde in een les.)

3. Bronnen: welke boeken, artikelen, internetpagina's wil je gaan gebruiken voor je onderzoek?

4. Toelichting op het onderwerp en vraagstelling; geef kort aan waar het boek over gaat en welke historische periode je gaat onderzoeken.

5. Wijze van werkstukindeling: hoofdstukken, paragrafen, literatuurlijst, bijlagen voor zover bekend.

Het voorlopig plan van aanpak moet eerst voldoende zijn bevonden voordat de groep door kan met de eigenlijke praktische opdracht.

HARRY MULISCH
DE AANSLAG

geschiedenis van de twintigste eeuw in romans

Beoordeling

1. Uiterlijke Verzorging 5 punten

Titelblad met: titel, namen van de groepsleden, klas, docent, datering, vak (gs 1).
Inhoudsopgave.

Omvang: minimaal 6 bladzijden, maximaal 10.

Taalgebruik, stijl, spelling. Indeling in alinea's. Correct geciteerd, geparafraseerd. Literatuurlijst, notenapparaat, bijlagen.

2. Het Historische Onderwerp 10 punten

Beoordeling op een feitelijk correcte weergave van de historische werkelijkheid aan de hand van de gebruikte bronnen. Het boek wordt als kader gebruikt naar tijd, plaats, personen en uiteraard onderwerp.

Wat moet je doen?

Bepaal aan de hand van het boek welke historische periode, personen, plaats c.q. gebied je moet onderzoeken en beschrijven.

Controleer je bronnen op betrouwbaarheid en bruikbaarheid.

Onderzoek en beschrijf het historische onderwerp, de periode, de personen en de plaats.

De hoofdvraag en de deelvragen zoals die geformuleerd zijn in het voorlopig plan van aanpak moeten worden beantwoord. Geef een verklaring als er vragen zijn waarop je geen antwoord hebt kunnen geven. Maak een lopend verhaal van de beantwoording van deze vragen.

3. De historische roman 10 punten

Beoordeling op een bondige weergave van de inhoud, de ontstaansgeschiedenis van het boek en een beschrijving van het leven van de schrijver voor zover relevant voor het historische onderwerp. Behandel met name de standplaatsgebondenheid van de auteur.

Wat moet je doen?

Geef een samenvatting van de inhoud van het boek.

Onderzoek en geef aan waarom het boek is geschreven.

Geef een relevante beschrijving van het leven van de schrijver met betrekking tot het historische onderwerp.

Bepaal de standplaatsgebondenheid van de schrijver.

Maak met behulp van citaten de visie van de schrijver aangaande het onderwerp duidelijk.

Laat zien hoe de schrijver stijl, intonatie, woordkeus gebruikt om zijn mening kracht bij te zetten.

Vanuit welk perspectief is het boek geschreven?

Hoe wordt er in het boek met de tijd omgesprongen?

De hoofdvraag en de deelvragen zoals geformuleerd in het voorlopig plan van aanpak moeten worden beantwoord.

Geef een verklaring als er vragen zijn waarop je geen antwoord hebt. Maak een lopend verhaal van de beantwoording van deze vragen.

4. De Analyse 20 punten

Beoordeling op een intelligente plaatsing van het boek in het kader van het historische onderwerp door de volgende vragen te behandelen:

Wat moet je doen?

Beargumenteer en beschrijf hoe de inhoud van het boek in de geschiedenis past en andersom. Geef aan en beargumenteer waarom je het een correcte of een minder correcte weergave van de historische werkelijkheid vindt.

Waar wordt er afgeweken en hoe? Waar niet? Maak gebruik van een aantal treffende citaten uit je roman.

Welke bronnen heb je gebruikt om te controleren of het boek historisch correct is? Geef een aantal treffende citaten uit de bronnen en het boek.

Hebben het boek en het historische onderzoek je meer inzicht in het historische onderwerp gegeven? Beargumenteer dit. Kun je je nu beter in de tijd inleven of juist niet?

Verklaar je antwoord.

Wat is je mening over de visie van de schrijver? Maak gebruik van de standplaatsgebondenheid van de schrijver in je antwoord op deze vraag.

Wat vond je van het boek? Verklaar je antwoord.

Geef een verklaring als er vragen zijn waarop je geen antwoord hebt.

Maak een lopend verhaal van de antwoorden op deze vragen.

5. Reflectie 5 punten

Hoe is het onderzoek verlopen? Antwoord uitgebreid en per onderdeel van de praktische opdracht.

Welk onderdeel viel tegen, welk viel mee? Hoe heb je de eventuele problemen opgelost? Was de opdracht duidelijk genoeg? Welk gedeelte niet, welk wel? Was er voldoende gelegenheid tot het stellen van vragen? Waren de antwoorden van de docent voldoende om verder te kunnen? Waren er voldoende controlemomenten van de docent? Gaven de lessen steeds voldoende houvast om verder te kunnen?

Hoe verliep de samenwerking in je groepje? Geef aan hoe de samenwerking per team is verlopen. Geef aan hoe de groep als geheel heeft gefunctioneerd.

Wat vinden jullie van het resultaat? Waar zijn jullie wél tevreden over en waarover niet?

Totaal

50 punten

